

ER PRAKSIS PRIMA?

Tiltroen til praktisk sans er i vækst, mens den teoretiske fornuft møder skepsis. Paradoksalt nok rammer den antiteoretiske bevægelse også universiteterne. To forskere advarer mod, at samfundet forlader sig på praksis.

* Jeg tænker, altså er jeg, er en sætning udtalt af en intellektuel, der undervurderer tandpine. Jeg føler, altså er jeg, er en sandhed med langt mere almengyldighed. Sådant lyder Milan Kunderas dødsdom over filosofen René Descartes' berømte sætning i romanen *Udødeligheden*. Og professor og institutleder Hans Siggaard Jensen fra Learning Lab Denmark ved Danmarks Pædagogiske Universitet er enig: Descartes har mistet noget af sin helte-status.

"Hvis Descartes levede i dag, så ville han nok sige, at tandpine fratager dig evnen til at tænke rationelt. Tandpine er en følelse, som er i vejen for rationel og sikker erkendelse, ikke en vej til at opnå den. For Descartes er følelser per definition en fejlkilde. Følelser er ikke noget, vi har, men noget, vores krop gør os til. Og det tror vi jo ikke helt på," fortæller Hans Siggaard Jensen, der har skrevet forord til den danske oversættelse af 'Om metoden' – en kort afhandling af René Descartes fra 1637.

Her kan man blandt andet læse, at Descartes giver menneskets tankekraft forrang for de moralske, kropslige, følelsesmæssige, sensuelle og æstetiske karaktertræk, som principielt er underlagt tænkningen. Det betyder også, at Descartes' videnskabsteori går ud på, at man ud fra simple og selvindlysende principper og med matematiske metoder og midler kan opbygge komplekse modeller af verden. Modellernes overensstemmelse med verden checkes og justeres, indtil modellen passer med observationerne. På denne vis er videnskab en rationel begrebslig rekonstruktion af verden, der foregår i det mentale sfære, hvor tænkningen er den primære port til erkendelse.

BLIND TILTRO TIL PRAKSIS

Det er en alt for teoretisk indstilling til erkendelsen af verden af i dag. Vi har ikke tiltro til Descartes' teoretiske og tænkende menneske som det primære. I stedet er 'jeg handler, altså er jeg' et udsagn med langt større gyldighed i en tid, hvor vi i de praktiske løsninger tegn hellere vil handle end lide – for eksempel af tandpine. Konsekvensen er mærkbar, ikke mindst for de danske universitetsforskere, som er ramt af en slags praksischock. Det består blandt andet i, at universiteterne skal dokumentere deres studerendes erhvervsrelevante kompetencer efter endt uddannelse? Hvad får de ud af uddannelsen, som kan omsættes i praksis?

Men rummer kravene en risiko for at lægge sig for tæt op ad den praksis, vi allerede kender til? Har praktikere ikke en gang imellem brug for teoretiske chok? Asterisk har talt med Hans Siggaard Jensen og adjunkt fra Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi ved Roskilde Universitetscenter Rasmus Willig om væsentligheden af at udfordre praksis med teoretiske tanker.

"Særligt ved Business Schools har vi mødt en tilslutning til en anti-teoretisk bevægelse. Tilhængerne samler sig om at mene, at viden om 'best-practice' og case-orienteret undervisning er det eneste, vi i virkeligheden har brug for. Rationalet bag synspunktet er, at teori ødelægger den spontane praksis," påpeger Hans Siggaard Jensen

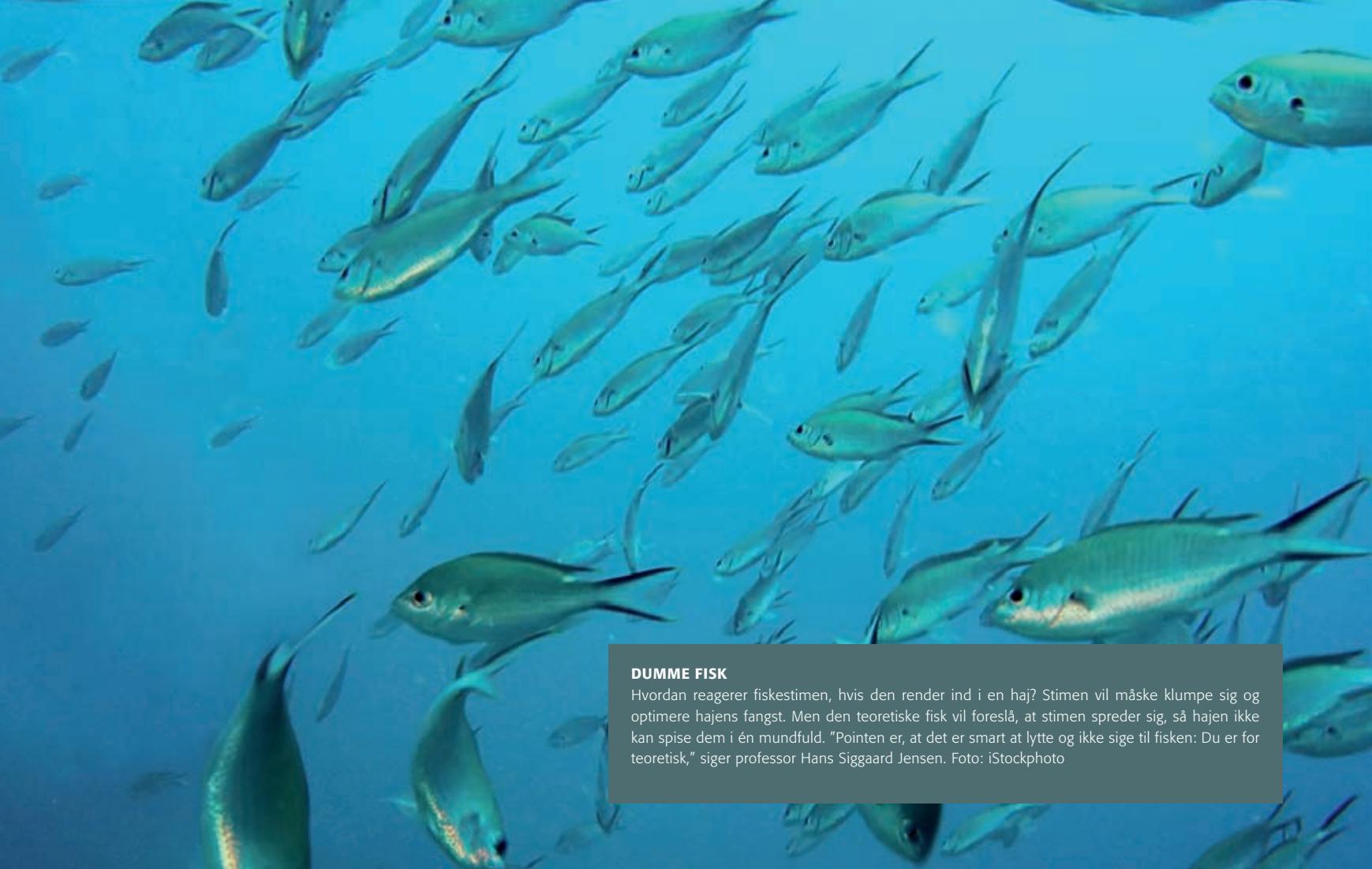
Men ifølge Hans Siggaard Jensen er kuren mod den blinde tiltro til praksis for det første at synliggøre, at praktikerens spontane og naturlige løsninger ofte er udtryk for, at teori er implementeret. For det andet må man vise, at praktikerens selv langt fra kan løse alle problemer selv. En krisesituation viser, det ikke lader sig gøre, og at teori muliggør en umiddelbar upraktisk tilpasning af praksis, som imidlertid løser en kritisk problemstilling.

KLUMPE-STRATEGI

Et billede på teoriens nytte for udvikling af praksis er måderne, hvorpå to fiskestimer møder en haj, forklarer Hans Siggaard Jensen. Den ene fiskestimer klumper sig sammen, mens den anden spreder sig. Klumpe-strategien giver selvsagt fiskene dårlige overlevelseschancer: Stimen bliver blot en stor godbid for en forslugen haj. At sprede sig øger straks fiskenes overlevelsesmuligheder.

"Forestiller vi os en løsning ved en naturlig tilpasning, så vil én fisk fra klumpe-stimen skille sig ud. Problemet er, at den hurtigt vil blive spist, selv om den i princippet har løsningen. I stedet skulle fisken som en anden teoretiker foreslå stimen at sprede sig, når den møder en haj. Pointen er, at det så faktisk er smart at lytte og ikke sige til fisken: Du er for teoretisk," siger Hans Siggaard Jensen.

Lige så forkert det er at forkaste teori som unyttig, lige så varsom skal man være med at forkaste teorier som forkerte teorier, mener Hans Siggaard Jensen: "Mit synspunkt er, at

DUMME FISK

Hvordan reagerer fiskestimen, hvis den render ind i en haj? Stimen vil måske klumpe sig og optimere hajens fangst. Men den teoretiske fisk vil foreslå, at stimen spreder sig, så hajen ikke kan spise dem i én mundfuld. "Pointen er, at det er smart at lytte og ikke sige til fisken: Du er for teoretisk," siger professor Hans Siggaard Jensen. Foto: iStockphoto

du teoretiserer for at åbne for nye handlemuligheder, som du – fanget i din praksis-situation – ikke umiddelbart ser som muligheder. Teori åbner for nye handlinger; den bekræfter ikke alene de handlinger, som allerede er mulige. Dertil kommer, at den historiske erfaring også tyder på, at vi har brug for teori. For eksempel var der frem til 1936 teoretisk set og i praktisk politik ikke nogen diskrepans mellem udbud og efterspørgsel på markedet og ingen skelnen mellem makro- og mikroøkonomi. Men der var en økonomisk krise, der ikke med datidens praktiske politik lod sig løse. Heldigvis kommer John Maynard Keynes til med en helt ny beskrivelse af økonomien, hvor han sondrer mellem makro- og mikroøkonomi, der åbner for helt nye og gavnlige muligheder for at styre samfundsøkonomien," siger Hans Siggaard Jensen.

POLITIBESKYTTET TEORI

I 1917 gør sociologen Max Weber opmærksom på, at videnskaberne ikke bør afgøre, om vi i praksis skal beherske livet teknisk, om der skal findes kunstværker, om der skal være retsregler etc. Videnskabens bidrag til det praktiske og personlige liv bør være langt mere beskedent. Videnskaben bidrager med viden om teknik til at beherske livet, med skoling i tænkning og med klarhed om forudsætninger for og konsekvenser af bestemte valg.

Men Weber ved også, at det er utilstrækkeligt for datidens ungdom: For de unge er videnskaben udtryk for tankekonstruktioner, der udgør et livsfjernt rige befolket af kunstige abstraktioner,

som med visne hænder forgæves forsøger at få tag i det virkelige livs blod og saft. Weber er kort sagt klar over, at intellektualismen forekommer meningsløs for de unge, når den ikke giver svar på spørgsmål som: Hvad skal vi gøre, og hvordan skal vi leve vort liv? Weber vil heller ikke give sådanne svar, for han vil forblive lærer og ikke blive til en forførende demagog.

"Teori åbner for nye handlinger; den bekræfter ikke alene de handlinger, som allerede er mulige."

Godt 90 år efter Weber giver ekspert i Frankfurterskolen og kritisk teori adjunkt Rasmus Willig en lignende diagnose: "Stort set hver dag får jeg at vide, at jeg er for teoretisk. Jeg forstår denne kritik fra studerende og kolleger som udtryk for, at der eksisterer et uforløst behov for at få en etisk tilstedeværelse i eget liv. Derfor søger de svar i teorier, der er handlingsorienterede. De spørger: Hvad en velafbalanceret følelsesmæssig handlen er i modsætning til en målrationel handlen? Hvor får vi indløst vores forventninger om den herredømmefri samtale? Og hvad er en rigtig anerkendelse af et andet menneske? Spørgsmålene er banale, ikke teoretisk begavede. Og de stilles ikke for forskningens eller den studerendes opgaves skyld, →

men fordi etisk-eksistentielle fordringer om at handle rigtigt trænger sig på," fortæller Rasmus Willig.

Ifølge Rasmus Willig får han samme type spørgsmål, som folk har stillet til den kritiske teoris hovedrepræsentanter gennem tre generationer – fra Theodor W. Adorno og Max Horkheimer over Jürgen Habermas til Axel Honneth. Nemlig spørgsmål om, hvordan teoretiske indsigter omsættes i praksis.

"Det bedste eksempel på iveren efter praksis er, da man efter 2. verdenskrig i Tyskland beslutter, at en forudsætning for at bevare universiteternes uafhængighed er, at politiet ikke har adgang til universiteternes campusser. Dog får politiet adgang, hvis en institutleder eller rektor ringer efter dem. Den eneste gang, det sker, er da Theodor W. Adorno ringer, fordi de studerende stormer Institut für Sozialforschung, Frankfurt am Main, med krav om svar på, hvordan de skal handle i praksis. Konsekvensen er altså, at de bliver smidt på porten af politiet," fortæller Rasmus Willig.

"Stort set hver dag får jeg at vide, at jeg er for teoretisk."

VILJEN TIL AT OVERSKRIDE

Da Jürgen Habermas tiltræder ved Frankfurts Universitet i 1968, siger han i forelæsningsen Erkendelse og interesse, at den traditionelle teoris forhold til praksis først er upraktisk, dernæst praktisk. Det upraktiske beror på, at en filosof skal befri sig fra de praktiske livsinteresser og indtage det teoretiske livs – en kontemplativ – indstilling. Men det afskærer ikke teoretikeren fra det praktiske liv. Netop det gør, at det i næste omgang er muligt at skabe en ny handlingsorienteret dannelse og praksis.

Men Jürgen Habermas accepterer ikke det skarpe skel mellem erkendelse og interesse. Kritisk teori er i sig selv en praksis og en del af virkeligheden. I stedet argumenterer han for at tale om erkendelsesinteresser, og han udsunder den emancipatoriske erkendelsesinteresse ved siden af den tekniske og praktiske erkendelsesinteresse.

For Rasmus Willig er forklaringen, at skellet mellem teori og praksis alene er analytisk. "Det korrekte at sige er, at den kritiske teoretiker udøver en specifik kritisk praksis, som veksler mellem sociologi og filosofi, mellem immanens og transcendent, mellem fakticitet og gyldighed. Den kritiske teori må sikre forbindelse til den sociale kontekst – til immanens – da det sikrer kritikkens legitimitet og gyldighed i forhold til faktuelle udviklingstendenser. Omvendt må den kritiske teoretiker også overskride – transcendere – det nuværende samfund. Det sker ved at udlede en idé om et retfærdigt samfund, der gør ham i stand til at pege på, hvori det uretfærdige og de uindløste emancipatoriske fordringer består. Min hovedinteresse er i første instans, hvordan en kritik lader sig metodologisk begrunde ud fra en idé om et retfærdigt samfund. Et samfund, som altid er et ufuldendt projekt. Alligevel er en idé om dette samfund vigtig for at bedømme, om samfundet er i gang med at udvikle sig positivt, eller om det er i gang med at erodere. Dette begrundelseskrav sikrer mod at havne i en etisk relativisme."

DIPLOMATFILOSOFI

Hvad enten man lytter til Rasmus Willig eller til Hans Siggaard Jensen, så peger de begge på, at teoretisk arbejde handler om at overskride den praksis, vi allerede kender til. Teori skal altså ikke blot være i et tjenesteforhold til den praksis, vi kender. Sker det, bliver teori konserverende. Men hvad nu, hvis vi lever i et samfund, som hygger sig ved sig selv og ikke anerkender behovet for et alternativ til sin egen indretning. Hvilken slags teorier har vi så brug for? De kritiske og overskridende teorier, som Rasmus Willig eller Hans Siggaard Jensen argumenterer for? Næppe.

Filosoffen Peter Sloterdijk skriver i bogen Eurotaoisme, at sekundærfilosofiens time er inde. Det vil sige en filosofi, som står i modsætning til idéen om en prima philosophia, hvis ambition til stadighed er at levere fundamental, sikker og sand viden om tilværelsens grundlag og begrunde al anden viden ud fra dette grundlag. Peter Sloterdijk mener, at sekundærfilosofien fremmer udviklingen af den diplomatiske teoretiker, der ikke længere har nogen mening om, hvad der primært og væsentligt ville være sandt-rigtigt-passende. Det vil sige, at ethvert tilløb til en stærkt teoretisk funderet kritik af praksis aflyses. I stedet går forskere som andre embedsmænd til deres kontorer hver morgen. Her forvalter de problemer, også de problemer, som egentlig ikke lader sig løse. Det lader de sig imidlertid ikke mærke med, for forvaltningen af et problem gælder nu som dets løsning. Den nye teoretiker er ikke kritisk, men derimod høflig, pragmatisk, opmærksom og ironisk – som diplomater og voksne nu bør være. ■

Af Claus Holm
cho@dpu.dk

HANS SIGGAARD JENSEN

Professor og institutleder ved Learning Lab Denmark ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Forsker i viden- og videnskabsteori med særligt henblik på spørgsmålet om de anvendte videnskaber som for eksempel teknologi, medicin og pædagogik. Aktuell med artiklen Tankens magt i næste nummer af tidsskriftet Kritik, Gyldendal.

Hjemmeside www.dpu.dk/om/hsj

RASMUS WILLIG

Ph.d., adjunkt og formand for dansk sociologforening ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi ved Roskilde Universitetscenter. Forsker i kritisk teori og er optaget af betingelserne for at udøve en sådan teoretisk virksomhed i det nuværende samfund. Har skrevet ph.d.-afhandlingen 'Mulighed for kritik', udgives på Hans Reitzels Forlag, 2007.